

Peygamberlik Öncesi Hz. Yusuf'un Hayatı ile Zülkarneyn ve Hızır Hakkındaki Ayetlerin “Şer'u Men Kablenâ” Kapsamında Bağlayıcılığı

Abdullah ACAR*

Peygamberlik Öncesi Hz. Yusuf'un Hayatı İle Zülkarneyn Ve Hızır Hakkındaki Ayetlerin “Şer'u Men Kablenâ” Kapsamında Bağlayıcılığı

Özet ► Kur'an-ı Kerim, bütün İslami ilimlerin birinci ve temel kaynağıdır. Fıkıh ilmi için de bütün ayetler hüküm kaynağı olduğu gibi Hz. Yusuf'un peygamberlik öncesi hayatını anlatan ayetlerle, peygamber olup olmadığı bilinmeyen Zülkarneyn ve Hz. Musa'dan daha bilgili ve “ledünni ilim sahibi kul”un(hızır) hayatlarından bahseden ayetler de hükme medardır. Bu durum, Hz. Yusuf'un peygamberlik öncesi fiilleriyle diğer bazı şahısların hayatlarının, daha sonrakiler için bağlayıcı olup olmadığı konusunda tereddütler oluşturmaktadır. Ayrıca, buna benzer ayetlerden istinbat edilen ahkam, belki de Hz. Muhammed(sav)den önce cereyan eden hadiseler olması sebebiyle genellikle “şer'u men kablena=öncekilerin kanunları” delili içerisinde değerlendirilmiştir.

Bu makalede, Hz. Yusuf'un peygamberlik öncesi hayatı ile peygamber olmadığı konusunda ittifak edilen bazı şahıslardan haber veren ayetlerin “şer'u men kablena” delili içerisinde değerlendirilmesinin doğru olup olmadığı ve sonraki ümmetler için nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Hz. Yusuf, Şer'u men kablena, Hüküm, İslam Hukuku

The Validity In The Extent of “The Law Of The Formers” of Pre Prophethood Life of Joseph, Zulqarneyn and Hızır Verses

Abstract ► Holy Quran is the first and main source of Islamic lore. The whole verses are source for provisions in the knowledge of canon law. The verses describing the life of Prophet Joseph's life before his prophethood, the verses describing Zul-Qarnayn whose prophecy open to question and the verses describing the life of Hidir who is known as “the servant with infinite knowledge” and who has more knowledge than Mose have provisions. This creates some uncertainty if the life of Prophet Joseph's actions before his prophethood and the life of some others have bindery for later on. Additionally, provisions achieved from the similar verses has been evaluated in testimony of “the law of the formers” perhaps as they are events happened before Prophet Muhammad (pbuh)

---

* Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: abdullah@ogu.edu.tr

In this article, it will be emphasized if the verses describing the life of the Prophet Joseph's before his prophet hood and the verses describing the some others who are not called as prophet by common consent can be evaluated as "the law of the formers" and how it can be evaluated for the next ummah.

Keywords: Prophet Joseph, conclusion, The law of the former, Islamic law

I. Giriş

Öncekilerin şeriatlar hakkında en kesin ve doğru bilgilerin kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bu bilgiler, ya kıssalar içerisinde ya da müstakil bazı ayetlerle tebliğ edilmiştir. Dolayısıyla, kıssa ve "şer'u men kablena" ikisi birbirinden ayrılması mümkün olmayan yapışık ikizler, bir başka deyimle bir şeyin zahiri ile batını gibidir.

Fıkıh usulü kaynaklarında hem "şer'u men kablenâ"nın hem de kıssaların talî delil olabileceği hususunda aynı ayet¹ hüccet kabul edilir.² Buna rağmen, Kur'an'ın bir parçası olan kıssalardan elde edilen hükümlerin çoğunun "şer'u men kablenâ" içerisine dahil edildiği görülür. Öyle ki, herhangi bir kavme gönderilmediği için şeriatı da olmayan, hatta peygamberin bilemeyeceği bilgilerle mücehhez "insanüstü" denilebilecek "hızır" diye meşhur olmuş kulun dahi bazı uygulamaları, sonrakiler için referans kabul edilir. Bu durum, kıssa ile 'şeriat' arasındaki "ilgi ve farkı" ortaya koymayı gerektirmektedir.

Konuya temel oluşturması bakımından, öncelikle "şer'u men kablena" ve kıssa hakkında kısa bilgi verildikten sonra ana tema değerlendirilecektir.

1.2. Şeriat ve Şer'u men Kablena

Kadim Arapça sözlüklerde bu kelime "açık, doğru ve düz yol" gibi manalarda kullanılmaktadır. Buradaki yol, anlamsız bir yol değil, aksine "suya veya kaynağa götüren yol" anlamındadır. Mecazî anlamda ise, Allah'a götüren yol veya O'nun hoşuna giden faziletlerdir, erdemli davranışlardır. "Ş-r-'a" kelimesi, tek düzlem

---

¹ Şûrâ, 42/13.

² Ebu Zehra, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (Terc: Abdülkadir Şener), Ankara, 1983.

üzerine kurulmuş, uzunlamasına açılmak veya düz doğrultuda uzanmak anlamını taşır.”³ Nitekim günümüz Arapça’sında da, birden fazla şeride sahip olan büyük bulvarlarla, geniş ve önu açık caddelere “şâri’ ” denilmesi bu sebeple olmalıdır.

Öte yandan, ”şeri’at” ın “din” ile müteradif olduğu ve itikat, ibadet, ahlak ve muâmelatı da ihtiva ettiği belirtilirken,⁴ onun bütün davranışları yani, ruhsal, zihinsel ve fiziksel davranışların tümünü içine aldığı böylece tüm kişisel davranışlar kadar, bütün hukuksal ve sosyal ilişkilerin kapsamlı bir şekilde şeriat kavramınca kuşatıldığı belirtilir.⁵

Şeriat kelimesinin çok boyutlu şekillerde ifade edilen bu anlamlarına, Kur’an’daki ayetlerle birlikte bakılması, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Şeriat kelimesi esas itibariyle, Kur’an’da üç yerde kullanılmaktadır:

1-“*Sonra Seni de din konusunda bir şeriat sahibi kıldık. Sen ona uy, bilmeyenlerin keyiflerine uyma.*”⁶ Müfessirlere göre, ayette geçen “şeriat” kelimesi, *Al-lah*’ın (cc), *Hz. Peygamber*’e (sas) vahyettiği emirlerden ve yasaklardan oluşan büyük ve geniş yol anlamına gelmektedir.⁷

2-“*Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye, Nuh’a tavsiye ettiğini, Sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Musa’ya ve İsa’ya tavsiye ettiğimizi Allah, size de din (hukuk düzeni) kıldı...*”⁸

Kurtubî ve Beyzâvî (v. 685/1286 veya 691/1292), ayette geçen “din konusunda şeriat koymak” tan maksadın, dinin değişmeyen temel inanç ilkelerinin kastedildiğini ileri sürerler. Böyle anlamalarına, ayette ‘*Hz. Peygamber*’le birlikte

³ İbn Manzur ,*Lisânü’l-Arab*, s. 2/299. Benzer izahlar için bkz. Râğıb, el-İsfahanî, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Ğaribil- Kur’ân*, Beyrut, tarihsiz, s. 259.; Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, İst.,1979, 9 cilt, s. 6/4317.

⁴ Bilmen, Ö. Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII cilt ,s. 1/14 .

⁵ Fazlurrahman, *İslam*, (Terc: Mehmet Dağ, Mehmet Aydın), Ankara, 1992, s. 141.

⁶ Casiye, 45/18.

⁷ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el- Ensârî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’an*,19 cilt,1967, Kahire, s.16/109; Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *et-Tefsiru’l-Kebîr*, (*Mefâtihu’l-Ğayb*), Beyrut, 1990, 32 cilt., s. 27/228; Yazır, *a.g.e.*, s. 6/4318.

⁸ Şûrâ, 42/13.

diğer beş Peygambere de öğütlenen, vahyedilen dinden ve şeriattan söz edilmesini gerekçe gösterirler. Çünkü bu peygamberler, ancak dinin değişmeyen inanç ve ahlak ilkelerinde birleşirler. Buna karşın, dinin pratik hükümlerinde her bir peygamberin ayrı bir şeriatı vardır,⁹ demektedirler.

3- "...Sizden her biriniz için bir **şeriat ve bir yol** belirledik. Allah isteseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı, fakat size verdiği nimetler içinde sizi denemek istedi..."¹⁰ Müfessirlere göre, bu ayetle Allah (cc), her topluluk için ayrı bir şeriatın, ayrı bir davranış tarzının, ayrı bir hukuk sisteminin olduğunu bildirmektedir. Tevhide dayalı şeriatların hepsi, özü bakımından birdir. Fakat, hukuk ve ibadet şekillerinde farklılıklar söz konusu olabilir. Zaman ve mekana göre, önceki kavimlere haram olan bazı eylem ve davranışlar, sonrakilere helal kılınmış veya bunun tersi de olmuş, uygulama şartları ortadan kalkan hükümler yürürlükten kaldırılmıştır.¹¹

Mevdudî bu ayetle ilgili olarak; "Bu ayet, bütün peygamberler ve kitaplar, aynı yaşama şeklini öğrettiği ve hepsi de birbirini tasdik edip doğruladığı halde, neden kanunlarının ayrıntılarında farklılıklar vardır veya çeşitli peygamberlerin ve kitapların getirdiği kültürel ve sosyal düzenlemelerde, meşru ve gayr-i meşrunun sınırlarında ve ibadet biçimlerinde neden bazı farklılıklar vardır şeklinde gelebilecek bir soruya cevap için konmuş bir ara cümledir,"¹² şeklinde yorum yapmaktadır.

Her üç ayet dikkate alınarak, şeriat kelimesinin Kur'an'daki anlamıyla ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse; *Birinci ayetteki* şeriat kelimesi, *mecazi ve sözlük* anlamında kullanılmış olup, insanı Allah'a götürecektir olan doğru yolu ifade etmektedir. Daha sonraki ayetler ise, gidilecek bu yolun yapısı ve zemini hakkında ipuçları vermektedir. *İkinci ayete* göre, bu yolun zaman ve mekana göre değişmeyen bazı temel prensipleri vardır. *Üçüncü ayet* ise, bu yolda, toplumdan topluma, tarih, iklim ve coğrafi şartlara göre değişebilen bir takım kural ve kurumların var olacağı haber verilmektedir.

⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, s.16/8-9; Beyzâvî, Nasiruddin, Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Tefsîru Envârî't- Tenzîl ve Esrârî't- Te'vil*, İstanbul, tarihsiz, s. 2/395.

¹⁰ Mâide, 5/48

¹¹ Kurtubî, *a, g, e.*, s.6/137; Razi, *Mefâtîh*, s. 12/12; Beyzavî, *a.g.e.*, s. 1/341; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989, 11 cilt., s.4/8.

¹² Mevdudî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l- Kur'an*, (Terc: Heyet), İstanbul, 1991, 7 cilt., s.1/489.

Öte yandan, şeriatla yakın anlamda kullanılan “*minhac*”, “*millet*”, “*ümme*”, “*sünnet*”, “*mensek*” gibi bazı kelimeler de Kur’an’da zikredilmektedir.

”Sizden her biriniz için bir şeriat ve minhâc belirledik,¹³” ayetinde şeriat ve minhâc kelimeleri birlikte kullanılmaktadır. Ayetteki “*şeriat*” ın, mekan ve durumların değişmesiyle değişebilen dinin teferruat kısmına denirken, *minhâc*’ın sürekli sabit olan dinin usulüne denildiği belirtilir.¹⁴

*Yahudiler ve hristiyanlar, onların milletlerine tabi olmadıkça senden razı olamayacaklar...*¹⁵ ve Yusuf (as)’ın zindanda iken arkadaşlarına söylediği “*Ben Allah’a inanmayan bir kavmin milletinden (dininden) uzaklaştım.*¹⁶” ayetleri ve diğer bazı ayetlerde¹⁷ millet - milel kelimesi zikredilmektedir. Bu kelimenin “şeriat”la aynı anlama geldiği Allah’ın kullarını uymaya çağırıldığı kural ve kaidelere denildiği kaydedilmektedir.¹⁸ Yazır bu kelimeyi ; ”söyleyip, yazdırmak veya ezbere yazdırmak manasına gelen “*imlâl*” masdarı ile alakalı bir isim olarak kabul eder. Asıl anlamının ‘tarîkât-ı meslûke’(tutulan yol) olduğunu belirterek, bu yol eğri de doğru da olabilir. Bundan ötürü din, şeriat manasına müteâref olmuştur”,¹⁹ demektedir.

“Millet” kelimesinin Kur’an’da kullanılışından yola çıkarak, İslam alimleri, “millet, din ve şeriat demektir. Aynı olgu i n a n ç yönüyle “*din*”, a m e l yönü ile “*şeriat*”, a y n ı inanç gruplarını bir araya toplama zemini olması yönüyle de *millet*” adını aldığı da zikredilir.²⁰

“Ümme” kelimesi de “esas, yol, din, cemaat, familya, nesil, boy, zaman” anlamlarına gelen Arapça’daki, ‘*e-m-m*’ fiilinden türeyen bir isim olup, çoğulu ‘*ümem*’ dir. Bu kelimenin, din, yol anlamı ile din ve “şeriat”ı da içerdiği belirtilmektedir.²¹ ”Ümme” kelimesinin, ’arkasına düşülecek bir cemaat veya tarikat,

¹³ Maide, 5/48.

¹⁴ Yazır, *a. g. e.*, s. 3/1697-1698.

¹⁵ Bakara, 2/130.

¹⁶ Yusuf, 12/37.

¹⁷ Bkz. Bakara, 2/120, 135 ; Al-i İmran, 3/22, 23, 95 ; Nisa, 4/125 ; Tevbe, 9/70; Hacc, 22/44.

¹⁸ Kurtubî, *a. g. e.*, s. 2/94.

¹⁹ Yazır, *a. g. e.*, s. 4/4270.

²⁰ Özalp, *Ahmet, Ş. İ. A.* ”Millet” maddesi

²¹ Turgay, Nureddin, *Ş. İ. A.* ”Ümme” maddesi.

millet' manalarına geldiği, bu kelimenin, ism-i cem'i olup, farklı insan gruplarının tabi olduğu, uyduğu ve itaat ettiği, yani bir imamın yanında, güçlü bir birlik ve vahdet oluşturarak, düzenli bir şekilde faaliyet göstererek, diğer insan grupları üzerinde otorite sağlayan toplumsal bir örgüt" anlamında olduğu da belirtilir.²² Nitekim, Kur'an'daki, "Onlar bir **ümme**ti, gelip geçtiler..²³ ve "Sizden hayra çağırın, iyiliği emredip, kötülükten sakındıran bir **ümme**t(**topluluk**(bulunsun..²⁴ ayetleri ve diğer bazı ayetlerdeki²⁵ ümmet kelimesi genelde, inanç birliği olan 'topluluk' anlamında kullanıldığı görülür.

Kur'an'da h a y v a n l a r için de 'ümme'²⁶ kelimesinin kullanılması dikkat çekicidir. Ayrıca, Kur'an'da tek k i ş i olmasına rağmen, Hz. İbrahim için "ümme" denilmiş olması²⁷, O'nun şahsında tüm ümmetinin kastedilmiş olabileceğinden, mecaz bir kullanım²⁸ ya da "tüm erdemleri kendisinde toplamasını bilen" ki, yine toplamak anlamında²⁹ kullanılmış olabilir.

*Biz her ümmete bir ibadet tarzı(m e n s e k) kıldık, onlar bu tarz üzere ibadet etmektedirler*³⁰. ayeti ile diğer ayetlerde³¹ geçen "nüçük" ve "mensek" kelimelerinin, 'bir ibadet yolu' veya bazen 'ibadet türü veya biçimi' anlamına geldiği zikredilmektedir.³² Mevdûdî, ilgili ayetlerdeki "mensek" kelimesini, "kurbanı da içine alacak biçimde ibadet sisteminin tümünü, hatta tüm hayat tarzını içine aldığı"³³ söylemektedir.

²² Yazır, a. g. e, s. 1/508.

²³ Bakara, 2/141, 213.

²⁴ Al-i İmran, 3/104.

²⁵ Bkz. Al-i İmran, 3/104 ; Araf, 7/164, 181; Yunus, 10/19, 47, 49.

²⁶ En'âm, 6/38.

²⁷ Nahl, 16/120.

²⁸ Humuşî, Muhammed Hasan, Kur'an-ı Kerim, Tefsîr ve Beyân ma'a Esbâbu'n-Nüzûl ma'a Fehâris Kâmile li'l- Mevâdî' ve'l- Elfâz, Beyrut, Dımeşk, ts., s. 281.

²⁹ Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, Meâl- Tefsîr, İstanbul, 1999, Tek cilt,, s. 556.

³⁰ Hâcc, 22/34.

³¹ Bkz. Bakara, 2/128 ; Hacc, 22/67.

³² Esed, a. g.e, s. 685.

³³ Mevdudî, Tefhîm, s. 3/389.

Şeriat kelimesiyle irtibatlı olduğunu düşünülen bir başka kavram da “sünnet” tir. Bu kelime Kur’an’da, günümüzde terim olarak kullandığımız anlamdan daha farklı anlamda kullanılmaktadır. Cürcânî (816/1413), “sünnet” için “hoşa giden benzerlik, yol, sebil” gibi anlamları verir ve “dinde takip edilecek farzların ve vaciplerin benzerlik ifade etmesidir,” şeklinde açıklar.³⁴ Ancak, “sünnet” kelimesi *Allah*’a izafet edildiğinde, yine aslî anlamına yakın olmak üzere “*Allah*’ın yolu, *Allah*’ın dini ve *Allah*’ın kanunu veya ilahî kanun”³⁵ gibi anlamlar içermektedir.

Kur’an’da geçen bu kelimelerin tamamı önceki kavimlerin veya peygamberlerin takip ettikleri “yol, metod, yaşam tarzı ve olay, vak’a”³⁶ gibi anlamlara gelmektedir. “*Allah* size bilmediklerinizi açıklamak ve sizden öncekilerin yollarını ailetmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor...”³⁷ ayetindeki “sünen” in “*turuk ve menhec*” anlamına geldiği belirtilmektedir.³⁸ Bu ayetin “şer’u men kablenâ”nın aksine delil olmadıkça bağlayacağı olduğuna delil olarak kabul edilmektedir.³⁹

Yukarıda kısa izahları yapılan kavramların hepsinin din ve şeriatla ilgilerinin olduğu yapılan yorumlardan anlaşılmaktadır. Bu ıstılahlar içerisinde “İslam Hukuku” denilince akla ilk gelen, diğer kelimelerin aksine “şeriat” kelimesidir. Bazen, İslam hukukunu kastetmek amacıyla iki benzer kelimenin müterâdif olarak ‘dîn-ü şeriat’⁴⁰, veya ‘şeriat-ı islamiyye’⁴¹ şeklinde de kullanıldığı, fakat aralarında “dîn, şeriat, millet denilen şeyler vaki’de ve hadd-i zâtında aynı şeylerdir. Fakat i’tibâren ve mefhûmen her biri haysiyetiyle tefrik olunur” şeklinde aralarındaki incelik vurgulanmaktadır.⁴² Bilmen de, “Şeriat kelimesinin dîn ile müterâdif olduğunu, itikâd, ibadet ve ahlakî hükümleri ihtiva ettiğini belirttikten

³⁴ Cürcânî, *Ali b. Muhammed Eş- Şerîf, Kitabu’t- Ta’rifât, Beyrut, 1983.*, s. 1/161.

³⁵ İsrâ, 17/77 ; Ahzab, 33/33, 62 ; Fatır, 35/43 ; Fetih, 48/23 ; Çâfir, 40/85.

³⁶ Vak’a şeklindeki tercüme için bkz. Al-i İmrân, 3/137. ayetin tefsiri: Yazır, *a. g. e.*, s. 2/1179.

³⁷ Nisa, 4/26.

³⁸ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tefsîru’t- Taberî*, Beyrut, h.1405, 30 cilt, s. 5/26.

³⁹ Yazır, *a. g. e.*, s. 2/1335.

⁴⁰ Yazır, *a. g. e.*, s. 1/523,619.

⁴¹ Yazır, *a. e.*, s. 1/623, 2/718, 767.

⁴² Yazır, *a. e.*, s. 1/484 ; Benzer bir ayırımın ilk defa Ebu Hanife tarafından yapıldığını belirtmeliyiz. O’na göre “dîn”, asla değişmeyen, ”şeriat” ise, tarih boyunca değişmeye devam edenidir.(Hasan, Ahmet, *İlk Dönem İslam Hukuk Biliminin Gelişimi, (Terc: Haluk SONGUR), İst, 1999.*, s. 34)

sonra, maamafih “şeriat” tabirinin yalnız ahkâm-ı fer’iyyeye itlâkı daha şâyidir” demektedir.⁴³

Bütün bu açıklamalar, ”ş e r i a t” ın İslam dininin “h u k u k î” ve “a m e l î” yönünü ifade etmek üzere, “özel” olarak kullanılan bir terim olduğuna işaret etmektedir. Her ne kadar Yusuf Suresinde⁴⁴ “...*dîni*’l-*melik*..” şeklinde zikredilen “din” kelimesi, “yasa, kanun” anlamında kullanılmışsa da, “şeriat” kelimesi dinin daha çok “hukukî” yönünü ifade etmek üzere meşhur olduğu kanaati ağırlık kazanmaktadır. ”*Şer’u men kablênâ*” tabiri ise, İslam Hukukunun dışında kalan ve İslam öncesi d i ğ e r hukukları da içine alan bir tabir ise de, Kur’an’da öncekilere ait hukukî prensiplerden haber veren ayetlere denmektedir denilebilir.

Nitekim, Fıkıh Usulcülerinin tamamına yakını bu terimden, Kur’an ve hadislerde bulunan, geçmiş şeriatlere ait hükümleri anlamışlar ve şer’u men kablênâ ile bildirilen hükümleri genelde üç ana gruba⁴⁵ ayırmışlardır:

1.2.1. Açıkça Bağlayıcı Olduğu Bildirilen Hükümler:

Kur’an ve hadislerde bulunan ve Hz. Peygamber’in şeriatına tabi olanları da açıkça bağladığı bildirilen önceki şeriatlere ait hükümlerdir. Bu tip hükümlere oruç ayeti⁴⁶ örnek verilebilir. Kur’an tarafından tasdik edilen hükümlerin, İslam Hukukunda da hukukî değeri olduğu konusunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.⁴⁷ Bunun zıddı durumdaki, yani Kur’an ve Sünnette zikredilmeyen hükümlerin geçersiz oluşunda da ittifak vardır.⁴⁸

⁴³ Bilmen, *Istılâhât*, s. 1/14.

⁴⁴ Yusuf, 12/76.

⁴⁵ Bkz. Ebu Zehra, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, s. 262 ; Zeydan, *el- Medhal li Dirâseti’- Şeriatî’l- İslâmiyye*, ts, basım yeri yok, s. 176.

⁴⁶ Bakara, 2/183.

⁴⁷ Hakkı, İsmail, *İlm-i Hilâf*, Dersaadet, 1330’dan fotokopi, s. 118; Yazır, *a.g.e.*, s. 3/1699; Zeydan, *el-Vecîz fi Usûli’l-Fıkıh*, s. 224; Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 262; Selkî, İbrahim Muhammed, *el-Müyyesser fi Usûli’l- Fıkıh*, Beyrut, 1991, s.178.

⁴⁸ 46. dipnottaki eserlerin bu konu ile ilgili bölümleri.

1.2.2. Açıkça Bağlayıcılığı İptal (Nesih) Edilen Hükümler:

Önceki şeriatlarda yasak/haram olan bazı fiiller, Hz. Peygamber'in şeriatında net bir Kur'an ifadesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kur'an ve Sünnetle neshedilen geçmiş ümmetlere ait olan bu hükümlerin, müslümanlar için geçerli olmadığı (meşru olmadığı) konusunda ihtilaf yoktur.⁴⁹ Mesela, cumartesi günü avlanma yasağının sadece Yahudiler için geçerli olduğu, diğer kavimler için geçerli olmadığı hususunda ittifak edilmiştir.⁵⁰

1.2.3. Bağlayıcı Olup Olmadığında İhtilaf Edilen Hükümler:

İslam Hukukçularının üzerinde ihtilaf ettiği, en çok tartışmanın bulunduğu ve bu makalenin de özünü oluşturan alan burasıdır. Kur'an ve hadislerde zikredildiği halde Hz. Peygamber ve ümmeti için bağlayıcı olup olmadığı konusunda açıklık bulunmayan geçmiş şeriatlardan bahseden ve müstakil ayetlerde ve bazı kıssalarda anlatılan⁵¹ hükümlerdir. Bu tür ayetlere 'kısas' ayeti örnek verilmektedir.⁵²

Bu tip hükümleri, *bağlayıcı sayanlar*, *bağlayıcı saymayanlar* ve *tarafsız kalanlar* bulunmaktadır:

Şafiilerin tamamı, Hanefi, Malikî ve Hanbelî'lerin çoğu ile mütekellimînin bir kısmı bu hükümleri “b a ğ l a y ı c ı k a b u l e d e n l e r” arasındadır.⁵³ Bu görüş sahipleri bazı ayetleri kendilerine **delil** olarak kabul etmektedirler.⁵⁴

Hanefî'lerin bir kısmı, Mütekellimîn'in çoğunluğu, Eş'arîler, Mutezile, İmam Şafii'den (v. 204/820) gelen bir görüş, Ahmed b. Hanbel'den (v. 241/855)

⁴⁹ Hakkı, *a.g.e.*, s.119; Zeydan, *el- Vecîz*, s. 225 ; Hallaf, Abdülvehhâb, *İlm-i Usûli'l- Fıkħ, Kuveyt, 1972.*, s. 93.

⁵⁰ Hakkı, *a.g.e.*, s.119; Zeydan, *el- Vecîz*, s. 225 ; Hallaf, *a.g.e.*, s. 93.

⁵¹ Hakkı, *a.g.e.*, s.119.

⁵² Hallaf, *İlm-i Usûli'l-Fıkħ*, s. 94; Zeydan, *el- Vecîz*, s. 225.

⁵³ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *İrşâdu'l-Fühûl ilâ Tabkiki'l-Hakk min ' İlmi'l- Usûl*, Kahire, 1992, s. 253.

⁵⁴ İlgili ayetler için bkz: Şûrâ, 42/13; Nisa, 4/163.; Hadid, 57/26.; Nahl, 16/123.; Maide, 5/44.; En'am, 6/90.

rivayet edilen iki görüşten biri,⁵⁵ Şia usûlcüleri,⁵⁶ *Gazali*,⁵⁷ Amidî,⁵⁸ İbn Hazm,⁵⁹ gibi bazı İslam düşünürlerine göre önceki şeriatlar, “bağlayıcı”dırler. Hatta İbn Hazm, asli kaynakların dışındaki, istihşân, istishâb, kıyas, vb. delillerle hüküm koymak dinde olmayanı ona eklemek olacağından haramdır.⁶⁰ Bu görüşü savunanların da **Kur’an’ı Kerîm’ den delilleri**⁶¹ bulunmaktadır.

Son dönem fıkıh alimlerinden M. Ebu Zehra ile A. Zeydan ise, **bağlayıcı kabul edip etmemekte fark görmezler**. Onlara göre, “Kur’an veya hadislerde bulunup da bağlayıcı olup olmadığı konusunda açıklık bulunmayan geçmiş şeriatlara ait hükümlerin, İslam Hukukunda bağlayıcı olduğunu iddia etmek ile etmemek arasında hiçbir fark yoktur. Onlara göre, gerçekte bu tartışma önemsizdir. Çünkü, pratik bakımdan hiçbir sonucu yoktur. Allah’ın veya Hz. Peygamber’in sünnetinde bize açıklanan geçmiş şeriatlara ait hükümlerden her birisi için, bizim hakkımızda hükmünün devam ettirip ettirmediğine dair kendi şeriatımızda deliller vardır. Hükmün devam ettirildiğine veya kaldırıldığına dair delil, o hükmü ifade eden nassın bizzat kendisinde olabileceği gibi, Kitap veya Sünnet’in başka yerinde de mevcut olabilir. Mesela, ‘kısas’ın Tevrat’ta mevcut olduğuna dair ayet⁶² olmasa bile, “*Ey inananlar, öldürmede size kısas farz kılındı*”⁶³ ayeti kısasın bizim için bağlayıcı olduğuna delildir... Dolayısıyla, kendi şeriatımızda müstakil delilleri destekleyen diğer ümmetlerin hukuku bizi de bağlar” demektedirler.⁶⁴

⁵⁵ Buhari, Abdülaziz b. Ahmed, *Keşf-u Pezdevî*, I-IV, Dersâadet, 1308., s. 212.

⁵⁶ Karaman, Hayreddin, *Şia’da fıkıh Usulü ve Şer’î Deliller*, (Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, İstanbul, 1993, s. 344.

⁵⁷ Gazali, Ebu Hâmid Muhammed, *el- Mustasfâ min ‘ İlmi’l- Usûl*, Beyrut, H.141, s.249.

⁵⁸ Amidî, Seyfuddin Ebu’l- Hasen Ali, *el- İhkâm fî Usûli’l- Ahkâm*, I-IV cilt, Kabire, 1968., s.1/376.

⁵⁹ İbn Hazm, Ebu Muhammed, *el-İhkâm fî Usuli’l- Ahkâm*, Kabire, H.1404., s.153.

⁶⁰ İbn Hazm, a. e, s.153.

⁶¹ İlgili ayetler için bkz: Mâide, 5/48.; Bakara, 2/133-134.

⁶² Maide, 5/45.

⁶³ Bakara, 2/178.

⁶⁴ Ebu Zehra, a. g. e, s. 264; Zeydan, *el-Veciz*, s. 265.

1.3. Kıssa ile Şer’u Men Kablenâ Arasındaki İrtibat

İslam Hukukçuları şer’î delillerden söz ederken, ”şer’u men kablenâ” vasıtası ile bildirilen hükümler bahsinde, kıssalara da temas ettikleri görülmektedir. Aslında bu durum, “kıssalar” ile “şer’u men kablenâ” arasında sarsılmaz bir irtibatın bulunduğunu göstermektedir.

Ancak, Kur’an’da “bizden öncekiler” le ilgili her türlü bilgi, kıssalarla aktarılmasına rağmen, ”kıssalar yolu ile bildirilen hükümler” yerine, ”şer’u men kablenâ ile bildirilen hükümler” şeklinde şöret bulmuştur.

Her şeyden önce, kıssalar içerisinde, doğrudan veya dolaylı şekilde öncekilerin hukuku ile ilgili bilgilerin aktarılması mümkün olmakla birlikte, verilecek misallerden de anlaşılacağı üzere, öncekilerin hukukunu ilgilendirmediği halde, hatta, öncekilerin hukukuyla hiç alakası olmadığı halde, kıssalar içerisinde hukukî sonuç elde edilebilen ayetlerin mevcut olabileceğini belirtelim. Dolayısıyla, kıssalardan hukukî sonucun da aralarında bulunduğu her türlü sonuç çıkarılmış, ancak, hukukî sahada çıkarılan bu hükümler, genellikle “şer’u men kablenâ” içinde telakkî edilmiştir. Bu durum, kıssaların ve kıssa kelimesini hukukî / fikhî sahada ikinci planda bırakmış, böylece, huccet oluşundaki ihtilaflar sebebiyle şer’u men kablenâ ile ulaşılan bazı hükümlerin, tartışmalı hale getirilmesine sebep olmuştur.

Aslında, kıssaların “her açıdan ibret” almak için anlatıldığı, bu arada “hukukî ibret” de alınabileceği, kıssalar içerisinde serpiştirilmiş vaziyette çeşitli mevzuların bulunduğu, fakat bu konuların belli bir hukuk modu veya ahlak kuralı formatıyla verilmediği, duruma göre (aniden) *m ü f â c e* ⁶⁵ yoluyla kıssa anlatımı şeklinde karşımıza çıkıverdiği ve dolaylı anlatım tarzıyla “bir şeyleri telmih” ettiği, bunlar arasında hukukî telmihler de bulunabileceği kabul edilmektedir. ⁶⁶

⁶⁵ Şengül, İdris, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, İzmir, 1994., s. 242 vd.

⁶⁶ Şâtıbî, Ebu İshak, *el-Muvâfakât*, IV cilt, 1993 (Terc: Mehmet ERDOĞAN), s. 3/354 ; Aynı konu ile ilgili olarak bkz. Son dönemde yazılan eserlerden, Haseneyn, Muhammed Abdüllatif, *Bubûsün fî Usûli'l- Fıkıh*, Mısır, 1989, s. 331.; Çetiner, Bedreddin, D. İ. A. “*Abkâmu'l- Kur’an*” maddesi.; Hökeleki, Hayati, *Kur’an Kıssalarının Anlam ve Değeri*, Ankara, 1998, s. 80.; Şengül, İdris, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, İzmir, 1994, s.143.; Kılıç, Suat, *a. g. e.*, s. 57.; Işıcık, Yusuf, *Kur’an’ı Anlamada Temel İlkeler*, Ankara, 1997, s. 47.

Kıssalarla şer'u men kablenâ arasındaki ilişkiyi en iyi ifade etmek üzere İbnü'l-Arabî şöyle demektedir: "Allah (cc) bize peygamberlerin kıssalarını anlatmış, haber vermiştir. Bu kıssalardaki men etmeye ve ibret almaya yönelik ayetlerin **amacı**, *öğüt almaktır*. Fakat "hüküm" ifade eden ayetlerin **amacı**, "imtisal ve iktida" dır. Çünkü İbn-i Abbas (ra), 'Allah onları hidayete ulaştırdı. Sen de onların hidayetine uy'⁶⁷ ayetinin tefsirinde, Peygamberimize önceki peygamberlere uyması emredilmiştir, şeklindeki kanaatini aktarmaktadır."⁶⁸

İşte, bu kadar geniş çerçevede yorumlanabilen kıssaların temas ettikleri konulardan, fihhi hükümler istinbat edilirken, belli kriterlerin bulunması gerekmektedir. Bu durumda, önceki ümmetlerle ilgili kıssaların, muhtevalarından hareketle üç ana gruba ayrılmasının, "kıssa" ile "şer'u men kablenâ" arasındaki farkı ve irtibatı daha iyi açıklayabileceğini söylemek mümkündür.

1.3.1. Öncekilerin Yasaları / Şeriatları

Şeriat teriminin "yasave hukuk" anlamında daha fazla kullanıldığına dair temel ilkeden hareketle Kur'an'da, peygamberlerle ilgili veya kıssalardan müstakil olarak, önceki kavimlerin sorumlu olduğu bazı hukukî meseleleri anlatan ayetler bulunmaktadır.⁶⁹ Dolayısıyla, kıssalar içinde anlatılan, ancak kıssaların içinden, *tereyağından kıl çeker gibi* çekilip ayırt edilmesi gereken konulardan birisi, hangi ayetlerin kıssa ayeti, hangilerinin şer'u men kablenâ arasında sayılacağıdır. Mesela, Tevrat'taki "kısas emri, cumartesi gününün sadece ibadete ayrılması ve o günde çalışmanın yasak olması, hayvansal yağ yeme yasağı" gibi, Yahudilerin ibadet ve muâmelâtını düzenleyen kıssa ayetleri, aynı zamanda "şer'u men kablenâ" içerisine dahil olan ayetler arasındadır. Bu tür ayetler, gerçekten de günlük yaşamlarını düzenleyen kanunlardır.

Öte yandan, öncekilerin hukuku ile alakası olmadığı halde, kıssalarda *genel* ve *özel* olarak İslam Hukuku'nu ilgilendiren ayetler de bulunmaktadır. Bu tür ayetleri, şer'u men kablenâ içerisinde değerlendirmek yerine, kıssa ayetleri olarak değerlendirilmesi, konunun sınırlarının daha net çizilmesine yardımcı olacaktır.

⁶⁷ En'âm, 6/90.

⁶⁸ İbnü'l-Arabî, *Abkâmu'l-Kur'an*, s. 1/24.

⁶⁹ Mesela, Oruç ayeti, Bakara, 2/183 ; "Tevratta kısas yazmıştık..."Maide, 5/47 gibi ayetler

Çünkü, kıssalarda zikredilen elçilerin, *tebliğlerinin merkezi* ni oluşturan, i t i k a d i konuların *benzer* olması farklı bir konudur, günlük hayatlarını tanzim eden y a s a l a r ı n ı n *f a r k l ı* oluşu ayrı bir konudur. Bu sebeple, Kur’an-ı Kerim’de önceki ümmetlere, kesin ve net anlam içeren *ketebe*,⁷⁰ *şera’a*⁷¹, *vassâ*⁷², *haramê*⁷³ gibi fiil kalıplarıyla uymaları istenen ve hukukî düzenlerini anlatan ayetlerin “şer’u men kablênâ” delili içerisine dahil edilmesinde bir sakınca olmaması gerekir. Hukuk Tarihi vb. ilim dalları için daha çok önem arzeden bu tür ayetleri, doğrudan ahkâm ayeti olarak da değerlendirmek mümkündür.

Kıssa ayetinde olduğu gibi, diğer ayetlerle te’kid edilmiş bazı ayetler “şer’u men kablênâ” yerine, kıssa ayeti olarak telakki edilmeleri, “şer’u men kablênâ” ya dahil edilen ayetlerin sayısı azalacaktır. Hatta bu tür ayetlerin mefhûm-i muhâlifinden de hüküm elde edildiği göz önüne alınırsa, “şer’u men kablênâ” ayetlerinin, sadece t a r i h i bir değeri kalacaktır. Mesela; Yahudilere Cumartesi avlanma yasağı ümmet-i Muhammed’i her ne kadar bağlamaz ise de, zıddıyla bağlar denilebilir. Çünkü, müslümanlar için cumartesi günü de çalışmanın mubah olduğu konusunda, alimler icma halindedirler.⁷⁴ Bu durumda Yahudilere yasak olan hayvansal yağ yemek de müslümanlar için mubah hükmünü almaktadır. Böyle ayetleri, “Yahudileri ilgilendirir ve şer’u men kablênâ’ya dahildir” denilerek kendisinden mefhum-i muhalif yoluyla hüküm elde edilmesine mani olunmamış ve böyle hükümler geçersiz sayılmamıştır. Dolayısıyla, pratikte bu ayetler doğrudan hüküm kaynağı olarak işlem görmüştür.

Yine, oruç ayetinin kendi içinde hem öncekiler için hem de bizim için hüküm bildirdiği ve bağlayıcı olduğu hususu tüm alimlerce kabul edilen bir gerçektir.

Bütün bu açıklamalara rağmen, Kur’an’da “şer’u men kablênâ’ ya dahil edilecek ayet yoktur denilemez. Tenkid edilen durum, -belki de vuku buluş zamanları itibara alınarak Hz. Muhammed (sas) döneminden önce meydana gelmesi sebebiyle- tefsir ve fıkıh kitaplarında kıssa ayetlerinden elde edilen hükümlerin

⁷⁰ Maide, 5/45. Bu ayette Yahudilere, kıssa yapılacak organlar anlatılır.

⁷¹ Şûrâ, 42/13.

⁷² Şûrâ, 42/13.

⁷³ Nisa, 4/160; Enam, 6/146 ; Nahl,16/118.

⁷⁴ İbn Hazm, *el- İhkâm fi Usûli'l- Ahkâm*, s.161.

neredeysse tamamının, devamlı olarak “şer’u men kablenâ” içinde değerlendirilmesi ve tali kaynak sayılması sebebiyle de bu tür hükümlerinin kuvvet derecesinin daha zayıf kabul edilmesidir.

Her şeye rağmen, haksız öldürmelerde kısas uygulaması, Yahudilere cumartesi günü çalışma yasağı ve hayvansal yağ yasağı ile, Şuayb (as) ‘ın şeriatındaki akid ve icare vb. uygulamalar, o kavimlerin yasaları olarak kabul edilmelidir. Bu tür yasa ve yasakların -sonrakileri de bağlayıcı olduğu hususundaki tartışmalar hariç olmak üzere- “şer’u men kablenâ” içinde değerlendirilmesinde de usul yönünden bir sakınca olmadığı kanaatindeyiz.

1.3.2. Öncekilerin İnançları / İtikatları

Kıssaların belki de ortak paydasını Allah inanma, şirke bulaşmama, kısaca *tevhid* esası oluşturmaktadır. Bu hususun önemi, tüm peygamberler tarafından kavimlerine defalarca açıklanmıştır. Kıssalarda tevhid inancının yanında, ahiret inancı ve nübüvvet gibi diğer önemli itikâdî konular da işlenmiştir. Bu ayetler, daha çok “*kelamî*” veya “*itikâdî*” bir incelemenin konusu olduğundan, hukukî/fikhî hüküm araştırmalarından hariç tutulmalıdır.

Bu çerçeveyi dikkate alarak, kıssalarda, önceki peygamberlerin, kavimlerini “Allah’a iman etmeye davet eden,⁷⁵ putları terk etmeye çağıran,⁷⁶ Allah’ın oğul- kız gibi evlat edinmediğini ve ortağı olmadığını bildiren⁷⁷, peygamberlerin kendilerinin de Allah’ın kulu ve elçisi olduğunu açıklayan,⁷⁸ ölümden sonra dirilişi ve hesabı anlatan,⁷⁹ Allah’ın zâtî ve sübûtî sıfatları hakkında bilgi veren, şeytanın insanın düşmanı olduğunu⁸⁰ vb.” hususları anlatan ayetler doğrudan hukukun kaynakları sayılmazlar.

⁷⁵ Mesela bir örnek için bkz..Araf, 7/65.

⁷⁶ Enam, 6/74 .

⁷⁷ Enam, 6/81.

⁷⁸ Araf, 7/61, 63.

⁷⁹ Araf, 7/147.

⁸⁰ En’am, 6/112.

1.3.3. Öncekilerin Kıssaları / Haberleri

Kıssa ayetleri içerisinde öncekilerin “itikad ve şeriat” ları, yani iman esasları ve yasalarını bildiren ayetlerin dışında, okuyanların dikkatini çekmesine rağmen onlara mesaj vermediği zannedilen, ancak içerisinde, kişiden kişiye farklı algılanabilecek, ibretleri hâvî ve “zerkedilmiş bir şekilde” de olsa h u k u k u da ilgilendiren ayetlerin, “kıssatu men kablenâ” öncekilerin kıssaları ismiyle farklı bir başlık altında incelenmesi kanaatindeyiz. Tespit edebildiğimiz kadarıyla çoğu fıkıh kitaplarında, öncekilerin yasalarını bildiren ayetlerle, içinde kanun, yasa, şeriat anlatılmayan diğer kıssa ayetleri çoğunlukla, “şer’u men kablenâ” içerisine dahil edilmiştir. Böylesine, Kur’an ayetlerini çok sıkı bir ayırımı tabi tutmanın zor olduğunu da itiraf ederek, aslında, kıssalar ile şer’u men kablenâ, anlatım bakımından kıssalar içinde gibi telakki edilseler de, çok ince farklarının olduğunu da belirtmekte fayda vardır.

Bütün bunların yanında, fikhî tedvinin ilk dönemlerinde, Kur’an ayetlerinin bu günkü kadar sıkı bir ayırımı tabi tutulmadığını, sadece hükmün Kur’an’dan olup olmadığına baktıklarını, ayetin öncekileri mi, sonrakileri mi ilgilendirdiğine değil, sağlam delillere dayanıp dayanmadığına bakıldığı görülür.

Bu konuda İzzet Derveze; “...’Şer’u men kablenâ’ kaidesinin hicri III. asır müfessirlerinden Taberî (v. 310) ve V. asır alimlerinden Bağavî’de (v. 516) hiç zikredilmediği, ancak ilk defa, V. ve VI. asır alimlerinden olan Zemahşerî’ nin eserlerinde ilk defa bu ifadeye rastlanıldığı, dolayısıyla, fikhın tâlî kaynakları arasında zikredilen ‘şer’u men kablenâ’ isminin çok sonraları uydurulduğunu gösterir,”⁸¹ demektedir. Bu konuda verilen tarihleri daha da geriye götürmek mümkündür. Çünkü, hicrî 5. asır alimlerinden Serahsî, (v. 483), “şer’u men kablenâ” hakkında şunları kaydetmektedir : “Neshedildiğine dair aksi bir hüküm bulunmadıkça, onlarla (önceki şeriatlarla) bizim amel etmemiz vaciptir, fakat, ehl-i kitabın muharref kitaplarındakilere uyulacağına dair herhangi bir delil de mevcut değildir. Serahsî, bu görüşünü İmam Muhammed’in (v.189), Salih (as)’ın kıssa-sındaki nöbetleşe su içme⁸² ayetlerinden fikhî tabir olan “muhâyee” yi istidlal ettiğini kaydeder.”⁸³

⁸¹ Çelik, İbrahim, *Müzakereler*, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları- III, İstanbul, 2002, s. 528.

⁸² Kamer, 54/28 ve Şuarâ, 26/155.

⁸³ Serahsî, *Usûl*, s. 2/99,100.

Bu misallerden de anlaşılacağı üzere, fikhî tedvinin ilk dönemlerinde, Kur'an temel müracaat kaynağıdır ve hüküm istinbât edilirken hiçbir ayırıma tâbi tutulmaksızın kıssalardan da, mesellerden de faydalanıldığı, ancak bunun adının daha sonra konulmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Dikkat çeken husus, bu isimlendirme “*Hucciyetü Kısasu'l-Kur'an*” v.b. yerine “*şer'u men kablenâ*” şeklinde yapılmış olmasıdır. Böyle bir isimlendirmede, önceki peygamberlerin ahkâmının “*şer'a'a*” fiiliyle bildirilmesinin etkili olduğu, “*men kablenâ*” kısmıyla da, tarihte cereyan ediş “*zamanı bakımından*” Kur'an'ın nüzulundan “önce” olmasının etkili olduğu kanaatindeyiz.

Özetle, geçmiş şeriatlere ait her türlü bilgi genellikle kıssalarda zikredilmiş olmasına rağmen, daha sonra bu durum ters döndürülerek, “geçmiş şeriatler” kıssaları da içine alacak ve adını unutturacak şekilde kullanılmaya başlanmış ve böylece bu tabir “galat-ı meşhur” bir tarzda yaygınlaştığı kanaatindeyiz.

1. 3. 4. Kıssalardaki Hükümlerin “Şer'u men Kablenâ” ya Dahil Edilmeleri

Kıssalardan elde edilen çoğu hükmün, Kur'an'dan/kitaptan elde edilen delil olarak kabul edilmesi yerine, ikinci derecede kaynak kabul edilen “şer'u men kablenâ” delili/kaynağı içerisinde kabul edilmeleri, bu hükümlere imtisal şiddetini de etkilemektedir. Her ne kadar *şer'i a t* kelimesi, kulların Allah'la ve diğer insanlarla olan münasebetlerini tanzim eden *yasa* manasında kullanıldığı ve bu tabirin “dinin hukukî bölümünü” ifade etmek üzere meşhur olduğu kabul edilse bile, birinci ve değişmez kaynak olan Kur'an'dan istinbat edilen hüküm olarak değerlendirilmediği görülür. Halbuki, kıssalar da Kur'an'ın birer cüzüdürler ve bu cüzlerin nerede/hangi surede, ne kadar ve hangi ifadelerle bulunacağına karar veren Yüce Allah'tır.

O halde, Kur'an'da önceki ümmetlere ait olduğu bildirilen, fakat bize daha çok birer yasa ve hukuk ifadeleriyle sunulan, -“*ketebe, harama vb*” kalıplar-, doğrudan ümmet-i Muhammed'e hitap etmeyen ve ehl-i kitabın kendi zamanlarında uymaları istenen *ibadet* ve *muamelat* hükümlerinden haber veren kıssa ayetlerinin “*şer'u men kablenâ*” mahiyetinde anlamak mümkündür. Aynı şekilde, Şuayb (as)'ın kızını Hz. Musa'ya nikahlaması örneğinde olduğu gibi, Hz. Muham-

med’den önceki bazı peygamberlerin risaletleri esnasındaki bir takım uygulamaların, kendilerine tebliğ olunan kutsal kitaplarında “yasa” mahiyetinde olup olmadığı kesin olarak bilinmese de, bunların da kısmen bu bağlamda telakki edilmesinde sakınca olmasa gerektir. Çünkü, birer peygamber olmaları hasebiyle, onlar da hevâ ve heveslerine göre iş yapmazlar.⁸⁴

Her ne kadar “kıssalar” içerisinde “öncekilerin şeriatı” nı açıklayan ayetlerin bulunması tabii bir durum ise de, kıssalarda peygamber adaylarının henüz vahye muhatap olmazdan önceki çocukluk ve gençlik dönemlerindeki uygulamalarının “şer’u men kablenâ” ya dahil edilmesinin doğru olup olmadığı incelenmelidir.

Bu durumda, Kur’an’da, önceki kavimlerin peygamberleri ve bazı özel şahısların hayat hikayeleriyle, peygamberlik öncesi başlarından geçen olayların ve peygamber olup olmadığı bilinmeyen kimselerle ilgili bazı olay ve uygulamaların “şeriat” kapsamında düşünülmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Birkaç örnekle konuyu izah edelim:

Hz. Musa ve Hz. Yusuf’un çocukluk ve gençlik dönemlerinde başlarından geçenlerin anlatıldığı ayetler, kıssa ayetleridir. Bu iki peygamberden, özellikle Hz. Musa’nın çocukluğu ve gençliğinin bir kısmı Firavun’un yanında,⁸⁵ diğerinin hayatı ise, zindanda ve inanıp inanmadığı belli olmayan bir kralın yanında geçmektedir. Bu tür kıssalarla ilgili olarak, “Onlar Allah’ın koruması altında idiler, Onların her yaptığının bir hikmeti-sebebi vardır,” şeklindeki bir izahla, onlarla ilgili anlatılan haberleri de “şer’u men kablenâ” hükümleri içerisine dahil etmek zayıf ve yetersiz kalmaktadır. Çok enteresandır ki, “onların kıssalarında sizin için ibretler vardır,” cümlesiyle biten Yusuf Suresi’nde cereyan eden olaylar, çoğunlukla Yusuf (as)’ın çocukluğu, gençliği ve kralın yasalarını uyguladığı zaman dilimindeki idareciliğini anlatan olaylardır. Öyleyse, kendisine yeni bir kitap verilmeyen Hz. Yusuf’un, kendinden önceki şeriatı hangi tarihte uygulamakla görevlendirildiği, yani risalet zamanının bilinmesi gerekmektedir:

Yusuf (as) ‘ın peygamber olduğu zaman/yaş, ayetlerde net olarak belirtilmediği için farklı görüşler bulunmaktadır. Bir kısım alimler, o kuyuda iken kendi-

⁸⁴ Necm, 53/3.

⁸⁵ Hz. Musa’nın Firavun’un yanında büyüdüğünü anlatan ayet için bkz: Şu’ara, 26/18.

sine vahyedilen “...*Sen onların bu işlerini onlar farkına varmadan kendilerine haber vereceksin, diye vahyettik,*”⁸⁶ ayetini delil kabul ederek, Yusuf (as) ‘ın Yahya ve İsa (as) gibi daha küçük yaşta ve balığ bile olmamış iken peygamber olduğuna kâildirler.⁸⁷ Buna karşın, Hz. Yusuf zindanda iken Allah’ı tanımayan bir kavmin dininden kaçtığını ve atalarının dinine tabi olduğunu arkadaşlarına anlatması, ve onlara tevhitte bahsetmesi ise⁸⁸, henüz zindanda iken peygamber olmadığını, daha sonra peygamber olabileceğini gösteren işaretler sayılmaktadır.⁸⁹ Ancak, Hz. Yusuf’un çeşitli aralıklarla yani, kuyuda, zindanda ve vezirin evinde kaldığı delikanlılık döneminde vahye muhatap olması,⁹⁰ henüz, belli kişilere gizli tebliğ safhasında bir risalet olup, tatbik safhasına geçilmemiş bir vahiy şeklinde olabilir ya da onun Allah’ın manevi koruması altında olması şeklinde kabul edilebilir. Dolayısıyla, tam anlamıyla tebliğ ve tatbikle görevlendirilmediği için, henüz bir şeriatının olmadığı söylenebilir.

Bu sebeple Hz. Yusuf, maliye bakanı iken bile, belli bir süre kralın yasalarına göre hareket etmiştir. Yani, kısmen kuyuda teselli mahiyetinde ve kendisine yapılan zina teklifi karşısında Allah’ın onu koruması ve uyarması, yani dolaylı biçimde vahye muhatap olması ile, hukuku da içeren ilahi vahyin bir toplum içerisinde uygulamaya konulması aynı kefiye konulmamalıdır. Nitekim Seyyid Kutub, Hz. Yusuf’un risalet görevinin, “...*kuyuda vahyettik*” ayetiyle, yani henüz çocuk çağlarda iken değil, kendisine zina teklifi yapıldığı sırada, “*Allah’ın burhanını görmeseydi..*” ayetinden sonra, yani rüşd çağında veya delikanlılık döneminde başlayabileceğine dair görüşünü açıklamaktadır.⁹¹

Mevdûdî de, Hz. Yusuf’un peygamberliğinin zindanda iken başladığını kabul eder ve onun Mısır’da tam yetkili bir vezir hatta kral olmasına rağmen bile, devletin yönetimini eline geçirincede kadar belli bir süre, o zaman geçerli olan batıl yasaları uyguladığını belirtmekte, sadece şahsına özel bir olay olduğu için,

⁸⁶ Yusuf, 12/15.

⁸⁷ Kurtubî, *a. g. e.* s. 9/142; Razi, *Mefatihü'l-Gayb* (Tefsir-i Kebir), s.18/102, 32 cilt, 1981, Beyrut; Zemahşeri, *Keşşaf*, s.3/261, Riyad, 1998, 6 cilt; Havva, Said, *el-Esâs*, s. 7/167 (Nesefî’den naklen).

⁸⁸ Yusuf, 12/36-37.

⁸⁹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur’ani'l-Azim*, Kahire, 2000, 15 cilt, s.8/42.

⁹⁰ Yusuf, 12/24. Bu ayette, *Allah’ın burhanını gördüğü...* anlatılır. Bu sebeple zinadan vazgeçmiştir.

⁹¹ Kutub, Seyyid, *Fi Zilâli'l-Kur’an*, 15 cilt, İstanbul, 1986, s. 8/384.

kardeşi Bünyamin'i alıkoyma meselesinde babası Yakub'un şeriatını uyguladığını belirtmektedir. Onun böyle davranması ise garip bir durum değildir diyen Mevdudî, Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine döneminde, İslam devletini kuruncaya kadar daha önceki bazı yasalara göre hüküm verdiğini de örnek olarak vermektedir.⁹²

Kanaatimizce, Hz. Yusuf, yaşı bir hayli ilerlemiş bulunan babası Yakub'un, tüm ailesiyle beraber Mısır'a gelip, orada hep birlikte Allah'a şükür secdesi yaptıktan sonra, babasının tebliğ ve risalet görevini devralmış olabilir ve buradan itibaren tebliğden tatbik safhasına geçmiş olabilir. Tatbik safhasına kadar olan devrede, kısmen vahiyle muhatap olsa bile, bazı uygulamalarında, Yazır'ın tabiriyle de, özellikle ceza hukuku işlerinde kralın yasalarını tatbik ettiği aşağıda meali verilen ayetten anlaşılmaktadır.⁹³

Bütün bu açıklamalardan sonra, Yusuf (as)'ın risalet görevi ne zaman başlarsa başlasın, kardeşlerinin yüküne su kabı saklaması olayına kadar, ceza hukuku ile ilgili meselelerde Allah'a inanmayan kralın=melikin yasalarına göre amel ettiği ilgili ayetin, “...İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa **kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı**”⁹⁴... kısmında açıkça zikredilmektedir. Bazı görüşlere göre, kardeşlerinin tercihi ve hırsıza kendi yasalarının (Yakup'un şeriatı) uygulanmasını istemeleri,⁹⁵ bazılarının göre ise, kralın yasalarında hırsızın alıkonmaması kuralına,⁹⁶ Allah'ın Hz. Yusuf'a bir “çıkış yolu=hile” öğretmesiyle,⁹⁷ onun inanmayan kralın yasalarına göre suçluları cezalandırdığını, kardeşini yanında alıkoyup, diğer kardeşlerine gereken dersi verebilmek için ilahi müdahale ve yönlendirmeye sadece bu olayda kralın yasalarına uymadığı söylenebilir.

Hz. Musa ile Salih kul (Hızır) (as) arasında cereyan eden olaylardan biri de küçük yaşta bir çocuğun Hızır tarafından amden öldürülmesidir. Bunun üzerine Hz. Musa, “*Bir cana karşılık olmaksızın, tertemiz bir canı mı öldürdün?. İnan ki*

⁹² Bkz. Mevdudî, *Tefhîm*, s. 2/482 vd.

⁹³ Yazır, *a. g. e. s.* 3/2901 vd.

⁹⁴ Yusuf, 12/72.

⁹⁵ Yazır, *a. g. e. s.* 3/2901; Heyet, *Kur'an Meâli*, s.243.

⁹⁶ Esed, *a. g. e. s.* 472.

⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz: Köse, Saffet, DİA “Hiyel” maddesi, 18/173 vd.

*sen çok kötü bir iş yaptın,*⁹⁸ diyerek itiraz etmiştir. Ayette “*bir cana karşılık olmaksızın*” tabiri hakkında, “Hz. Musa’nın şeriatında kısasın bu olaydan önce tebliğ edildiği, eğer kısas olmasaydı bir şey söylemeyecekti,” denilmektedir.⁹⁹

Kıssalarda örnek alınacak olayların, “insanüstü ve mucize olaylar” olmaması tabiatı gereğidir. Hızır (as) gibi *ilm-i ledünne* sahip olmayan insanların, çocukların büyüyünce ne olacaklarını bilmelerine imkan yoktur. Nitekim, Hızır bu işleri kendiliğinden yapmadığını, ilahi bir yönlendirme ile yaptığını söyleyince, Hz. Musa da itiraz etmemiştir. Zaten, Hızır’ın bu davranışlarının izahı için “ahval-i mahsusa da şeriat-ı mahsusa ile memur bir peygamber” denilerek ikisi arasındaki şeriat hükümlerinin farklı olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁰ Dolayısıyla, ekseriyetin andığı gibi, istikbalde eşkıya olabileceği zannıyla bülüğa ermemiş birinin öldürülmüş olması şer’î ahkâm bakımından son derece mahzurludur. Çünkü çocuk, âmden öldürme cinayetinde bulunsa bile, kendisine kısas yoluyla ölüm cezası vermek mümkün olmadığı gibi, ilerde işleyeceği, muhtemel ve muhayyel bir suç sebebiyle onu öldürmek hiç mümkün değildir. Çünkü, Hz. Hızır, “ilm-i ledün”, “ilm-i batın”, “ilmü’l-gayb” gibi değişik isimlerle ifade edilen geçmiş ve geleceğe şamil bir ilme sahiptir. Bu ilim, Hz. Musa gibi ilm-i zahir ehlince meçhuldür. Bu ilim, kesble elde edilemez, mevhibe-i ilahîdir. Hızır bu ilme sahiptir. Kıssada kaydedilen diğer vak’alar da Hz. Hızır’ın hususiyetini göstermiştir. Öyle ise, ilm-i zahire sahip şeriat tebliğcisi Hz. Musa nazarında çirkin addedilen bir amel, ilm-i batına sahip Hızır nazarında çirkin değildir. Üstelik, öldürme vak’asını anlatan Hızır “ben” zamirini kullanmıyor, “biz” diyor. Yani şahsî bir tasarrufu değildir. Yapılan izahın Hz. Musa’yı ikna etmiş olması da bu iki şeriatın aslında birbirine muhalif olmadığını ifade eder.¹⁰¹

Böyle özel bir hadisenin islam’ın can, mal, vb. zaruri şeyleri koruması prensiplerine aykırı olduğu kesindir. Bu sebeple bu tür olaylara bakarak, çocuklar öldürülemez. Nitekim, ayetlerin zahirine oldukça fazla değer veren İbn Hazm bile, zalim olabileceği kanaatiyle küçük çocukların öldürülemeyeceği konusunda

⁹⁸ Kehf, 18/74.

⁹⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, s. 11/22.

¹⁰⁰ Yazır, *a. g. e.*, s. 5/3272.

¹⁰¹ Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte, Hadis Ansiklopedisi, I-XVII, İstanbul, 1991, s. 16/76 vd.*

Ezârika taraftarları hariç, tüm alimlerin ittifak halinde olduklarını belirtmektedir.¹⁰² Açıkça ve şahitlerle desteklenmek suretiyle, bağı=devlete isyan ve cinayet gibi suçlar işlemedikleri sürece, hiç kimse hele hele, “*akıl-baliğ oluncaya kadar suçsuz*” oldukları hadis-i şerifte¹⁰³ bildirilen çocuklar asla ölüm cezasıyla cezalandırılmaz.

Medenî Hukukta da çok küçük yaştakilere hiç ceza verilmemesi, çocuk yaşta suç işleyenlerin ise belli yaşa gelinceye kadar ıslahevlerine konulmaları, her çağda saf insan fitratının çocukların öldürülmesine razı olmadığını gösterir. Buna rağmen Osmanlı Tarihi’nde bazı kardeş katli olaylarının yaşanması ve özellikle küçük yaşta olmasına rağmen Fatih Sultan Mehmed’in 11 aylık kardeşini öldürtmesi olayının bu ayetle irtibatı yoktur. Bu tür olaylar daha çok siyasi çekişmeler ve saraydaki entrikalar yüzünden, hatta onun haberi olmadan işlenmiş cinayetlerdir. Çünkü, Hz. Peygamber’in övgüsüne mahzar olmuş biri, böyle bilerek günah işlemesine ihtimal verilmemektedir.¹⁰⁴

Açıklanmaya çalışıldığı gibi, “şer’u men kablenâ” kavramının ilahi olmayan yasaları da içine alması mümkün ise de, Yusuf kıssasındaki hadiseyi kıssalar içerisine dahil etmek daha uygun olacaktır. Aksi halde, Hz. Yusuf’un inanmayan bir kralın melikin yasalarına uyduğunu/uyguladığını anlatan ayetlerin “şer’u men kablenâ” içerisine dahil edilmesi, müslümanların güçlü dönemlerde bile gayr-i müslimlerin hukukunu uygulayabilecekleri şeklinde yanlış anlaşılmaya sevk edebilir. Hatta, Hz. Yusuf’un Mısır azizi tarafından evlat edinilmesi ve aynı çatı altında hanımı ile beraber yaşaması da, Kur’an’ın diğer ayetlerine ters düşeceği için şer’u men kablenâ’ya dahil edilmemelidir. Bu tür ayetlerin “şeriat” değil “kıssa” olarak kabul edilmesi, bazı yanlış anlaşılmalara engel olacaktır.

Nitekim, kıssalardan da hüküm istinbat eden fakihler, kardeşinin alıkonulması hadisesi hariç Hz. Yusuf’un, diğer meselelerde kralın yasalarını uygulamasına bakarak, “hile-i şer’iyye” ye cevaz vermişler, fakat onun gayr-i İslamî yasaları uygulayışını örnek alınabilecek bir olay kabul etmemişlerdir. Öyleyse, bu olayda Hz. Yusuf’un şeriatı değil, bir davranışı anlatılmaktadır. Yani, cereyan eden bir olay nakledilmekte, şeriatından bahsedilmemektedir. Bu durumda, bu ayetleri kıssa ayetleri olarak değerlendirmeli, mesela, “hile-i şer’iyye” yi bizzat Kur’an’ın

¹⁰² İbn Hazm, *el-İhkâm fî Usûli’l-Abkâm*, s. 4/1159.

¹⁰³ Tirmizî, *Hudûd*, 7; Ebu Davud, *Hudûd*, 16.

¹⁰⁴ Akgündüz, Ahmet, *Bilinmeyen Osmanlı*. İstanbul, 1999, s. 89.

tabii bir öğretisi olarak anlamalı ve onu tâli delil olan “şer’u men kablenâ” ya dahil etmeyi çok sağlıklı bulmadığımızı belirtmeliyiz. Çünkü bu tür ayetlerde anlatılanlar, bizden öncekilerin bir şeriatı değil, bir hadise karşısındaki o anlık bir davranışları olsa gerektir.

Hızır’ın küçük yaştaki bir çocuğu, normal beşer bir peygamberin dahi bilemeyeceği bir sebep dolayısıyla öldürmesi ise, Hz. Musa şeriatında yer aldığı Kur’an’la sabit olan “kisas” ayetine¹⁰⁵ zıd olduğu için örnek alınması mümkün değildir.

Allah Te’âlâ, bizatihi bu tür olaylara “*kıssa / lar*” ismini vermişken, onları “*şeriat=yasa*” kapsamında değerlendirilip, “*şer’u men kablenâ*” içerisine dahil edilmesi izahtan varestedir. Kıssa içerisinde şeriat anlatılabileceğini kabul etmekle beraber, “şeriat” kelimesinin “kısas” lafzını unutturacak tarzda, hatta çoğu zaman birbirine karıştırılarak zikredilmesi, temel itiraz noktasını oluşturmaktadır. Çünkü, peygamberlerin elçi olarak görevlendirilmelerinden önceki hallerini anlatan kıssa ayetlerinin, peygamberlerin masumiyeti ile açıklanmaya çalışılması ayrı bir konu, şeriatlarının farklı olması ayrı bir konudur. Konu ile ilgili bir kaç misal verilirse, daha iyi anlaşılacağı muhakkaktır.

Bütün peygamberler her insan gibi yiyen, içen, yani vahye muhatap olmaktan başka beşeri istek ve arzular bakımından hiçbir farklılıkları olmayan, normal insanlardan seçildiği bildirilir.¹⁰⁶ Buna rağmen herhangi bir kavme gönderildiği konusunda Kur’an’da bilgi aktarılmayan, dolayısıyla peygamberliği ihtilaflı olan, öte yandan Hz. Musa’nın bile bilmediği şeylerin sırrını bilebilen, yaptığı işleri kendiliğinden yapmadığını ifade eden ve “ledünnî” ilme sahip *insaniüstü* özelliklere sahip olan, Hızır (as)’ın kesin bir şeriatı ve kavmi var mı ki, onun şeriatına ittiba edilsin? Halbuki, Kur’an’da O’nun *şeriatından* değil, *kıssasından* bahsedilir. Onun kıssasından da, kısmen hukuku ilgilendiren hükümler çıkarılmıştır. Böyle hükümleri, önceki şeriatlardan hangi “önceki şeriat” içerisinde değerlendirilebilir?

Salih (as)’ın mucize devesi de, kavmine gönderilen bir hukuk ya da yasa metni veya şeriat olarak nasıl kabul edilebilir? Halbuki o mucize deve, peygamber oluşuna delil isteyen şımarık bir kavmin mucize istemeleri üzerine, hatta, azgınlıkları karşısında onları zor durumda bırakmak üzere gönderilen bir mucizedir.

¹⁰⁵ Mâide, 5/45.

¹⁰⁶ Bu anlamdaki bir ayet meali için bkz: Furkan, 25 /20.

Dolayısıyla, bu hadiseyi anlatan *kıssadan=haberden*, “muhâyee” hükmünün çıkarılıp, tâlî kaynak kabul edilen “*şer’u men kablênâ*” içinde değerlendirilmesi fasit bir yorum olmalıdır. Bunun yerine, bu kıssadaki olayın, Salih (as) döneminde yaşanan bir “*olay*” olarak değerlendirilip, şeriat veya yasa olarak kabul edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

Kur’an’da Zülkarneyn(as)’dan, bir kavmin sed yapmasını isteyişini anlatan ayetlerin de hukukla ve özellikle şeriatla bir alakasının olmadığını düşünüyoruz. Buna benzer kıssa ayetlerini, “*öncekilerin şeriatı*” ile irtibatlandırmak yerine, “*öncekilerin kıssaları ya da başlarından geçen olaylar*” olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

1.3.5. Sonuç

“Kıssa” ile “öncekilerin şeriatı” arasındaki farkın tespit edilmesi, delâleti zannî bile olsa “kıssa” ların kıyasa “asıl” yapılmak suretiyle elde edilen hükümlerin, fakihlere göre delil oluşu ihtilafı “*şer’u men kablênâ*” dan elde edilen hükümlerden daha güçlü olmasına yardımcı olacaktır.

Herhangi bir meselede huccet olan kıssa ayetini destekleyen başka delillerin bulunması veya en azından ulaşılan hükme mani herhangi bir unsurun bulunmaması, kıssa ayetini tâlî delil seviyesinden, aslî delil olan Kitap (Kur’an- Kerîm)’den istinbat edilen delil durumuna yükseltecektir.

Böylece, fakihler arasındaki *şer’u men kablênâ*’nın “bağlayıcı”, “bağlamayıcı” ya da “ikisi arasında bir fark olmadığını” iddia eden görüşlerin temeli sarsılacaktır. Çünkü, bağlayıcı kabul edenlere göre, öncekilerin şeriatlarından sadece ibret alınmaz, bilakis onlara uyulur. Yani, ibret almak, onları hukuk alanında da tatbik etmek anlamındadır. Bağlayıcı kabul etmeyenlere göre ise, zaten bu hükümlere uymak mümkün değildir, belki başka yönlerden ibret alınabilir.

Öte yandan, “*Onların kıssalarında, yani gerçek başından geçen vakalarda sizin için ibret vardır*¹⁰⁷”; ayetinde, “*şeriatlarında ibret vardır*” denilmeyip “kıssa” tabirinin kullanılması kanaatleri kuvvetlendirmektedir. Yine, kıssa ve mesel ayetlerinin sonlarına “*bunda /bunlarda sizin için ibret vardır*” denilmesi de

¹⁰⁷ Yusuf, 12/111

dikkat çekicidir. Buna rağmen Serahsî'nin muhayee'yi "şer'u men kablênâ" içerisinde zikretmesinin sebebi belki de şeriat kelimesini, *sünen* yani "öncekilerin yaşayış tarzı" anlamında kabul etmiş olmasından olabileceği kanaatindeyiz.

Hz. Yusuf'un peygamber olmazdan önce ilahi tevcih ve ikram gereği yaptığı bazı tasarrufları, Salih(as) gibi bazı peygamberler ile Zülkarneyn ve Hızır (as)'ın icraatları herhangi bir yasa=şeriat ifade etmemesine rağmen, bunların "şer'u men kablênâ" içerisinde değerlendirilmeleri, bağlayıcı olup olmaması bakımından ihtilafa sebep olduğu gibi Kur'an'ın bazı ayetlerinin "sadece" öncekileri ilgilendirdiği sonuca götürmektedir. Bu durumda, Kur'an sadece tarihsel bilgi içeren bir kitap durumuna düşürülebilir. Halbuki, böyle ayetler kısaca ayetleri olarak değerlendirildiği takdirde, onlar hem Kur'an'ın ayrılmaz bir parçası hem de hucet bakımından, "*şer'u men kablênâ*" dan daha kuvvetli bir delil olacaktır.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmet, *Bilinmeyen Osmanlı*. İstanbul, 1999.
- Âmidî, Seyfuddin Ebu'l- Hasen Ali b. Muhammed, (631/1234), *el- İhkâm fî Usûli'l- Ahkâm*, I-IV cilt, Kahire,1968.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989, 11 cilt.
- Beyzâvî, Nasıruddin, Abdullah b. Ömer b. Muhammed (v.685/1286), *Tefsîr u Envâri't- Tenzil ve Esrâri't-Te'vil*, İstanbul, tarihsiz, 4 cilt.
- Bilmen, Ö. Nasuhi, Hukuku İslamiyye ve İstılahatı Fıkhıyye Kamusu, I-VIII cilt.
- Buhârî, Abdülaziz b. Ahmed (730/1330), *Keşf-u Pezdevî*, I-IV, Dersaadet, 1308.
- Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte, Hadis Ansiklopedisi, I-XVII, İstanbul, 1991.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed Eş- Şerîf, (816/1413), *Kitabu't- Ta'rifât*, Beyrut, 1983.
- Çelik, İbrahim, Müzakereler, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-III, İstanbul, 2002.
- Çetiner, Bedreddin, D. İ. A. "*Ahkâmü'l- Kur'an*" maddesi.
- Ebu Zehra, Muhammed,(v.1974), *İslam Hukuku Metodolojisi*, (Terc: Abdülkadir Şener), Ankara, 1983.
- Esed, Muhammed,(v.1992), *Kur'an Mesajı, Meâl- Tefsîr*, İstanbul, 1999, Tek cilt, Fazlurrahman, *İslam*, (Terc: Mehmet Dağ, Mehmet Aydın), Ankara, 1992.
- Gazalî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed,(v.505/1111), *el- Mustasfâ min 'İlmi'l- Usûl*, Beyrut, H.1413, Tek cilt
- Hakkı, İsmail, *İlm-i Hilâf*, Dersaadet, 1330'dan fotokopi.
- Hallaf, Abdülvehhâb, *İlm-i Usûli'l- Fıkıh*, Kuveyt, 1972.

PEYGAMBERLİK ÖNCESİ HZ. YUSUF'UN HAYATI İLE ZÜLKARNEYN VE HIZIR HAKKINDAKİ
AYETLERİN “ŞER'U MEN KABLENÂ” KAPSAMINDA BAĞLAYICILIĞI

- Hasan, Ahmet, *İlk Dönem İslam Hukuk Biliminin Gelişimi*, (Terc: Haluk Songur), İst, 1999.
- Haseneyn, Muhammed Abdüllatif, *Buhûsün fî Usûli'l- Fıkh*, Mısır, 1989.
- Havva, Said, *el-Esâs fî'l- Tefsîr*, (Terc: Beşir Eryarsoy), İstanbul, 1990, 16 Cilt.
- Heyet, (Ali Özek, Hayreddin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadreddin Gümüş), *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Mealî*, S. Arabistan, 1992.
- Hökekleli, Hayati, *Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri*, Ankara, 1998.
- Humusî, Muhammed Hasan, *Kur'an-ı Kerim, Tefsîr ve Beyân ma'a Esbâbu'n- Nüzûl ma'a Fehâris Kâmile li'l- Mevâdi' ve'l- Elfâz*, Beyrut, Dimeşk, ts.
- İşıcık, Yusuf, *Kur'an'ı Anlamada Temel İlkeler*, Ankara, 1997.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed, Ali b. Ahmed El- Endelüsî,(V.456), *el-İhkâm fî Usuli'l- Ahkâm*, Kahire, H.1404 .
- İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, Kahire, 2000, 15 cilt.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem,(v.711/1311), *Lisanü'l- Arab*, Beyrut, 1955, I-XV cilt.
- İbnu'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh,(v.543/1148), *Abkâmu'l- Kur'an*, Mısır, 1967, I-III cilt.
- Karaman, Hayrettin, *Şia'da fıkıh Usülü ve Şer'i Deliller*, (Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu ,İstanbul,1993.
- Kılıç, Sadık, *Kur'an, Dildeki Sonsuz Mucize*, İstanbul, 2003.
- Köse, Saffet, *DİA* “Hiyel” maddesi.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el- Ensârî,(v. 671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l- Kur'an*, 20 cilt,1967, Kahire.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, 15 cilt, İstanbul, 1986.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l- Kur'an*, (Terc: Heyet), İstanbul, 1991, 7 cilt.
- Özalp, Ahmet, *Ş.İ.A*”Millet ”maddesi.
- Rağıb, el-İsfehânî, Hüseyin b. Muhammed (v. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğaribil- Kur'an*, Beyrut, tarihsiz.
- Râzî, Fahrreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, (v. 606/1209), *et-Tefsîru'l- Kebîr*, (*Mefâtihu'l-Ğayb*), Beyrut, 1990, 32 cilt.
- Selkîni, İbrahim Muhammed, *el-Müyesser fî Usûli'l- Fıkh*, Beyrut, 1991.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (v. 483/1090). *Usûlu's- Serahsî (Temhidu'l- Füsûl fî 'ilmi'l- Usûl)*, Beyrut, H.1372, 2 cilt.
- Şâtibî, Ebu İshak, *el-Muvâfakât*, IV cilt, 1993 (Terc: Mehmet Erdoğan).
- Şengül, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir, 1994.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed(v.1250/1834), *İrşâdu'l -Fübûl ilâ Tahkiki'l- Hakk min 'İlmi'l- Usûl*, Kahire, 1992.

ABDULLAH ACAR

- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tefsiru't- Taberî*, Beyrut, h.1405, 30 cilt. *Tenzil ve Esrâri't-Te'vil*, İstanbul, tarihsiz, 4 cilt.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa (v. 279/892), *es- Sünen*, I-V, Mısır, tarihsiz.
- Turgay, Nureddin, Ş .İ .A "Ümmet" maddesi.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi,(v. 1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, İst.,1979, 9 cilt.
- Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Riyad, 1998, 6 cilt.
- Zeydan, Abdülkerim, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh*, Beyrut, 1987.
- Zeydan, Abdülkerim , *el- Medhal li Dirâseti'ş- Şerîati'l- İslâmiyye*, tarihsiz, basım yeri yok.